

Ratkó József

(1936—1989)

A „hetek” már csak öten vannak, ez év szeptemberében meghalt Ratkó József és Raffai Sarolta is.

Ratkó a Tiszatáj legbensőbb szerzőgárdájához tartozott. Nemcsak a folyóirattal volt kapcsolatban, hanem a várossal is, Szegeddel. Abba a sorba is beletartozik ő, amely az ötvenes évek végén indult Szegedről, az egyetemről, írók sorjázásába, amely ma is tart. Nehéz lesz egyszer majd okát adni ennek az íróbőségnek, a Porváros mostohaságára fittyet hányó írói buzgásnak. Ratkó is innét indult, mint költő. A leleccgyerek sorsú kamaszban gyorsan kialakult a József Attila-i sorsra való ráhangoltság, s az egyetemi kudarc (a le nem tett vizsgák miatt el kell mennie az egyetemről), olyan sértettség, amelyet csakugyan József Attila-i költői megtorlással lehet fölnagyítani. (Sokáig tartotta magát az a hír, hogy *A nagynéném, a miniszterasszony* című verse miatt kellett távoznia Ratkónak, de ez nem igaz. Vita volt a vers körül az egyetemen. K. I. tanár úr irodalmi szemináriumán erős szó hangzott el Ratkó verse ellen a professor úr részéről, de ennyi volt csak, semmi több.) Az érzékeny ifjú költő éppúgy általánosított, mint egyetemista elődje, József Attila. Minden megsebzésért ő vállalta a választ. Ez a költői példa (J. A.) ott van az első kötet (*Félelem nélkül, 1966.*) soraiban. A hatvanas évek J. A. fölfedezései, a tisztább forrásra találás öröme figyelhető meg Ratkó verseiben. Nem áll ő egyedül ebben, hiszen egész nemzedéke, a hatvanas-hetvenes évek fiataljai a József Attila-életműből táplálkoztak, az intenzív olvasás, az öntudatos utánzás és a tudatos vállalás változataival találkozhatunk. Ratkónál ennek az életműnek a hatása mindenkinél szervezesebb volt sorsa és helyzete okán. Íme néhány sor az első kötetből: *Van késem, nincsen kenyérem — nem tudom, tűrjek-e vagy öljek; — Én félttem már mint kisgyermek az éj gyapjas mellére bújva; — Nagypám, bajszos őseim segítenek, mozdulnak bennem; az anyag, nem a lélek szüksége szerint élek.* Több versében is idézte József Attilát, egyre tisztulobb képet rajzolt róla, végül már csak egy aforisztikus sorpárban:

*Csigolyáiból gyémánt létra
támasztva Isten homlokának. (J. A.)*

Ratkó nehéz sorsú költő volt, de nem volt sikertelen. Már első kötetében voltak olyan versei, amelyek kortársainak kedves versei voltak, a versmondók kedvencei lettek (*Sirató-ének; Szerda, csütörtök, péntek*).

Ratkó Csepelen született, egy országot bebarangoló család gyermeke, költőként a szegénység fölé hajol és egy szociológiailag jól meggrajzolható táj és történelmi hagyomány vidékein jár.

Ratkó egy nemzetiköltő-szerepet tart ideálisnak, követelménynek. Ez a történelmi hagyományú költői irány a hatvanas években a fiatalabb nemzedékben erősödött meg éppen a „hetek” és az őket szándékosan követő „kilencek” verseiben. A Dévavár-motívum, a „halott halottaink” ébresztése, egy elfelejtett vagy elhallgatott Magyarország hangja szól bennük. Ratkó nemcsak költői szerepnek tudta ezt. Első volt, aki olvasótáborokat szervezett olyan fiataloknak, akik messze estek a kultúra áldásaitól és nemzeti önismeretre nevelte őket.

Ratkó könyvtáros volt Nagykállóban, küldetéses munkása a kultúrának. Ez a nyírségi lecövekkelése már a kortársainak is föltűnő volt, de utóbb érthetővé lett. Az ország legszegényebb vidékén vállalni szerepet, hivatást. A második kötetében (*Egy kenyéren*, 1970.) a *Tanyák* című verse így kezdődik: *Leguggoltam a hóba fült tanyákhoz, s csodálkoztam: ez a Hazám.* A politika, az újságírás már a hatvanas években is mondogatta: az irodalomnak megszűnt az a szerepe, hogy az ország dolgainak legégetőbb kérdéseivel foglalkozzon, a tudomány meg a politika ezt a szerepet átveszi, megoldja. Ratkó és nemzedéke ezt nem hitte el, erősen ragaszkodott az irodalmi hagyományból örökölt jogához. Szólni mindenről, a bajról is, nemcsak örömről. Ratkó nem volt illedelmes költő, amiről sokáig a hivatalosság hallgatott, és amit a tudomány és a politika is csak a mostani időben mondogat, azt Ratkó már korán és hangosan hirdette: szegénység van itt, fogy az ország népessége. Igazához példákat és kortársakat hívott tanúnak: Dózsát, Vörösmartyt, Adyt, Nagy Imrét (a költőt), Veres Pétert, Sinka Istvánt, Ilylyést, Váci Mihályt, Nagy Lászlót. Ezeket lehetne Ratkó irodalmi őseinek és példaképeinek tekinteni. De Ratkó nem utánzó, az első kötet után a maga útját járja, és fájdalmas elégiái mindig önmagára vallanak, hatás és utánzás nélküliek.

A *Törvénytelen halottaim* (1975) című kötete ennek a nemzeti költői elhivatottságnak a legjobb kiteljesedése. A „kilencek” néven emlegetett költői csoportnak ez a kötet volt a legerősebb inspirálója Nagy László művei mellett.

A kötet címadó verse a *Tiszatáj*-ban jelent meg, egyik sora (*A holtak deregén Nagy Imrét ki üti?*) a fürge agyú irodalompolitikusoknak a megölt miniszterelnök Nagy Imrét juttatta az eszébe, nem tudták, hogy van (volt) egy Nagy Imre nevű népi költő, akinek *Holtak derege* címmel verseskötete van. A főszerkesztő távollétében e sorok írójának kellett igazoló jelentést írnia. (Ez a műfaj volt a szerkesztők megalázásának kedvelt eszköze.)

Ratkó költészete a *Törvénytelen halottaim* után már nem változott, már ebben a kötetben is látható volt, hogy igyekszik a véletekig tömöríteni (*Csontbőr vers. Nem szó, csak könnyeit nyeli.*). Már nemcsak hazában keresi a szegénység helyét, hanem Európában e hazáét is; megint ey roppant időszerű, korai gesztus, örökség és megújított örökség: *Hegyeiktől elhagyatva / valahol Európa alján / ahol már a tatár se jár / Európának sehelse / valahol otthon itthon / valami hazaféleség / irányjel postagalamböszön / hogy a torkodra köttetett / jóhírral HAZAtalálj!* (Valahol. Gál Sándornak.)

Ratkó József két végén égő gyertya volt, hamar fogyó élete verseiben világol tovább.

ILIA MIHÁLY